

BERNARD POTHAST 1824-1904

Voor iemand die een biografie wil schrijven van de Sittardse priester, musicus en componist Bernard Pothast, is door Pothast zelf al heel wat voorwerk verricht. Als het gaat om het nauwkeurig noteren van feiten en gebeurtenissen, het letterlijk vastleggen van twistgesprekken, het opmaken van leerlinglijsten, met op- en aanmerkingen, en het vlijtig turven van door hem geschreven vellen bladmuziek, van het jaarlijkse aantal bezoekers van zijn kamer, van afgeknipte eindjes sigaar en van uitgevallen tanden, is Pothast niet te evenaren. En omdat het niet altijd duidelijk was, of bepaalde feiten enkel in de *Autobiographie* óf in de *Autobiographie musicale* óf in de *Notices biographiques de la famille* óf in de *Kurze Chronik von Sittard* óf in de *Annales de Rolduc* thuishoorden, maakte hij er geen probleem van om deze zaken op diverse plaatsen te vermelden.¹

Is een biograaf in veel gevallen blij met ieder gevonden steentje van het te reconstrueren mozaïek, bij Pothast moet hij kiezen uit een overdaad, wel wetend dat de lezer daardoor heel wat interessant materiaal onthouden wordt. Omdat Pothasts *Autobiographie* en zijn *Autobiographie musicale* zoveel wetenswaardigs bevatten en omdat het lezen ervan de 'hevige sensatie' wekt 'werkelijk te raken aan het vergane leven'², zijn uitgaven van deze autografen (met vertalingen in het Nederlands) van primair belang. Daarnaast verdient Pothast in ieder geval een studie waarin al zijn composities en arrangementen de revue passeren en, voorzover nog beschikbaar, beoordeeld worden.

Over Pothast is niet veel gepubliceerd. Het beste artikel tot nu toe is al bijna 75 jaar oud en werd geschreven door A. van de Venne, van 1920 tot 1940 directeur van Rolduc.³ Eerst 50 jaar later, bij gelegenheid van Pothasts 150^e geboortedag, publiceerde kapelaan G. Grond een levensschets in het parochieblad van de Sittardse St.-Petruskerk. Hij maakte daarbij voornamelijk gebruik van het artikel van Van de Venne en van verspreide gegevens uit Rolducse Jaarboeken, muziekliteratuur en kranten.⁴ Ongeveer drie jaar later, op Witte Donderdag en Goede Vrijdag van 1978, maakten Mathieu Schlijper en ondergetekende voor de Regionale Omroep Zuid twee op archiefonderzoek gebaseerde klankbeelden over Bernard Pothast, waarin onder meer een interview was opgenomen met een 90-jarige die hem nog persoonlijk gekend had.⁵ Het gevolg van deze uitzendingen was de hervatting, op Palmzondag 1979, van een Rolducse traditie: de uitvoering van de 'Passie van Pothast'. In de afgelopen jaren heeft vooral Hans van Dijk aandacht aan Pothast besteed. Als musicoloog is hij bij uitstek geschikt om Pothast als componist de hem toekomende plaats te geven.⁶ Nog zeer onlangs, in januari-februari 1999, begeleidde hij - met adviezen én aan het orgel - het ensemble Cantus Coronatus bij een drietal uitvoeringen van een Pothast-mis. Zelf heb ik intussen mijn onderzoek uit 1977-1978 hernomen en twee publicaties aan Pothast gewijd.⁷

Kinderjaren en jongentijd

Sittard 1824-1839

Bernard Antoine Pothast werd geboren op 7 oktober 1824 als eersteling uit het huwelijk van hoofdonderwijzer Jan Pothast, geboren in Bommel in 1786, en de ruim 17 jaar jongere Sittardse bakkers- en slagersdochter Agnès Dunckel. Hij was een gezonde baby, die voorspoedig groeide. Al op driejarige leeftijd ging hij naar school en toen hij twaalf was, stapte hij van de lagere school van zijn vader over naar het in 1831 door Andreas Kallen gestichte College, waar hij tot de beste leerlingen behoorde. Intussen werd er flink gewerkt aan zijn muzikale en religieuze vorming. Vader Pothast, voorzanger en dirigent van het parochiekoor, stimuleerde Bernards muzikale ontwikkeling: hij verzorgde zelf de vocale

vorming, gaf hem de eerste pianolessen en huurde daarna musici in voor de ontwikkeling van zijn pianospel en voor het geven van vioollessen. Heerroom Conrad Duncel, een priester zonder vaste taak, die bij de familie inwoonde, werd Bernards leidsman op de weg naar het priesterschap. Hij zal met genoegen gezien hebben dat zijn pupil niet slechts vliegers oplet, windmolentjes bouwde en uurwerken demonteerde en reconstrueerde, maar ook heel graag 'mèske sjeelde' (het naspelen van de H. Mis was een devoot jongensspel, dat 50 jaar geleden nog fanatiek beoefend werd).

Na drie jaar middelbaar onderwijs op het Sittardse College Kallen was het tijd om zich te prepareren op het vertrek naar Rolduc. Met tranen in de ogen demonteerde hij zijn windmolen, zijn uurwerk en de altaren in zijn zolderkapel. Op 2 oktober 1839 vertrok hij uit het ouderlijk huis en uit Sittard, waar hij een gelukkige jeugd had doorgebracht. Bernard was bijna 15 jaar oud: een goed student, die op de stadsschool van zijn vader en gedurende drie jaar op de middelbare school degelijk onderwijs had gehad, wiens muzikaal talent ontdekt en enigermate gevormd was, en die daarenboven een grote belangstelling voor het priesterschap aan de dag legde ('een jongen met roeping' zouden we tot voor kort gezegd hebben).⁸

Studeren onder directeur Pieter Schrijen

Rolduc 1839-1843

Toen Bernard Pothast op Rolduc arriveerde, had Willem I de 24 Artikelen al getekend, wat inhield dat 'Oost-Limburg' definitief van België werd afgescheiden en een Nederlandse provincie werd. Rolduc kwam zodoende binnen de Nederlandse grenzen te liggen en kon dus als kleinseminarie van het bisdom Luik niet gehandhaafd worden. Het instituut was in oktober 1831 door Mgr. Cornelis van Bommel als zodanig ingewijd en beleefde onder directeur Pieter Jan Schrijen (1800-1886) al gauw een periode van bloei. In 1836 had Van Bommel er nog een 'normaalschool' aan toegevoegd, een onderwijzersopleiding, waarover Paulus Dominicus van Laer de leiding kreeg. Rolduc werd zodoende een kweekvijver voor wereldlijke en geestelijke intelligentsia.⁹

Bernard was na het in Luik afgelegde toelatingsexamen tot zijn teleurstelling slechts toegelaten tot de 'Quatrième' (het derde leerjaar), maar mocht na twee weken al overstappen naar de 'Troisième' (de 'Syntaxe', d.i. het vierde leerjaar), waar hij streekgenoot Philippe Arets uit Doenrade en zijn stadgenoten Frits Custers en Xavier Rutten aantrof.

Was het afscheid van Sittard en van zijn familie hem zwaar gevallen, op Rolduc was het heimwee niet minder groot. De winter van 1839-40 leek hem zo lang, dat hij geloofde Sittard en zijn ouders nooit meer te zullen terugzien. Nog jaren later, zo vertelt hij, deed het hem goed als hij in Kerkrade het huis zag van 'vrouw Franssen', die wekelijks pakketpost in Sittard bezorgde.

Bij zijn komst op Rolduc beheerste Bernard de Nederlandse en de Duitse taal vrij goed en sprak hij beter Frans dan menigeen van zijn medestudenten, maar Nederlands werd er zo weinig gesproken, dat hij op den duur de kennis van de regels verloor en er zich minder gemakkelijk van ging bedienen. Op vakantie in Sittard en tijdens zijn reizen naar de familie in 'Holland' (voor het eerst samen met vader in september 1841) bleef hij zijn 'vaderstaal' evenwel onderhouden.

Bernard heeft op Rolduc een heerlijke studietijd gehad. Hij was niet het type van de vlijtige leerling, maar zijn intelligentie heeft hem voor brokken bij de studie behoed. De meest toegankelijke, sympathiekste leraar vond hij Henri Peters (1806-1855), die hij in de 'Seconde' (de 'Poésie' 1840-41) als hoofddocent had. Maar directeur Pieter Jan Schrijen, die zijn biechtvader was, genoot niet minder achting. Deze gaf hem in de eetzaal een plaats aan zijn tafel en stelde hem aan als 'écuyer-tranchant' (voorsnijder), een dubieuze eer, omdat de

uitverkorene daardoor het risico liep door zijn medeleerlingen voor 'flatteur' te worden uitgemaakt, wat gelukkig niet gebeurde. Toen Bernard eens in de kring van zijn kameraadjes een mop verteld had, vroeg directeur Schrijen of hij er ook van mocht meegenieten, en nodigde Bernard daartoe uit op zijn kamer. Toen deze de volgende zondag na de Hoogmis naar de directeur, zijn biechtvader, ging, deelde hij mee dat hij die mop niet in het Frans kon vertalen en alleen in het Sittards kon vertellen. Protest van de directeur, die vervolgens toegaf. 'Me voilà, encore jeune, devant un directeur très sérieux, parlant mon patois de Sittard sans plus ni moins.' En Bernard begon zonder gêne de mop te vertellen, totdat de directeur de clou bevroedde en de zitting afbrak. Onder aan de trap stonden zijn kameraadjes Bernard op te wachten en hadden met hem plezier over de afloop. Toen directeur Schrijen in april 1843 naar St.-Truiden vertrok, huilde Bernard dikke tranen. Zij zouden elkaar nog meermalen ontmoeten. Bernard zou hem altijd blijven aanspreken met 'directeur', ook al droeg hij later de titel 'chanoine'.¹⁰

Bernards grote hobby bleef de muziek. Zijn stem was nog niet gewisseld, zodat niet voluit gezongen kon worden. Maar hij had uit Sittard zijn viool meegenomen en de oude piano werd in de zomer van 1840 uit Sittard naar Rolduc overgebracht. Als anderen recreatie hadden of gingen wandelen, speelde Bernard (tweede viool) samen met zijn Maastrichtse medeleerling Goossens (eerste viool) en de jonge leraren Auguste Meyers (cello) - eveneens uit Maastricht - en Jean-Jacques Herman (altviool) strijkkwartetten van Haydn, waarvan het huis een uitgave in vier mooie banden bezat. Daarnaast speelde hij mee in het huisorkest onder leiding van priesterleraar Louis Mansion, waar studenten en leraren (onder wie zijn favoriete leraar Henri Peters) deel van uitmaakten. Hij trad in dat kader op als repetitor voor de violisten, wat hem zo nu en dan een glas wijn opleverde op de kamer van priesterleraar Gérard Lonay, die in het orkest de pauken en de grote trom bespeelde. In de schoolharmonie speelde hij trombone. Bernards muzikaal enthousiasme ging soms verder dan de regels van het huis toelieten. Soms bleven overtredingen onopgemerkt, zoals het kopiëren van orkestouvertures tijdens de godsdienstlessen van priesterleraar Lambert-Guillaume Vanderrijst. Maar repeteren in het instrumentenlokaal, waar dat niet mocht, of een orkestrepetitie zonder toestemming vooraf, leidden tot fikse reprimandes. Intussen kon hij de lust tot componeren niet bedwingen. Zo deed hij al spoedig, waarschijnlijk in 1840, een poging tot een 'solo de soprano avec Brummstimmen'. In 1841 durfde hij het aan een 'messe pour soprano, tenor et basse, avec orgue' te componeren en arrangeerde hij stukken voor de harmonie; in 1842 schreef hij de orkestbegeleiding voor een Benedictus van de Akense musicus Theodor Zimmers, dat onder leiding van Mansion in de kerk werd uitgevoerd. De begeleiding voor een tweede Benedictus van Zimmers volgde. Het waren de jaren waarin hij het onderwijs volgde in de hoogste klas, die over twee leerjaren gesplitst was ('Rhétorique inférieure' 1841-42, 'Rhétorique supérieure' 1842-43) en in het eerste jaar van de Filosofie ('Philosophie inférieure' 1843-44).¹¹

Een typisch trekje van Bernard Pothast was het grote belang dat hij hechtte aan zijn fysiek welzijn. Men krijgt de indruk dat dit gebeurde om zijn veerkracht bij de aantasting van zijn krachtig gestel te onderlijnen. In zijn Sittardse jeugdherinneringen vroeg hij al aandacht voor een struikeling, waarbij hij zijn tong bijna doorbeet, en voor een val van een ladder met verschrikkelijke rugpijn als gevolg. In zijn Rolducse studietijd noemde hij: een blessure aan zijn hiel, een maanden durende oogontsteking, die enkele jaren later opnieuw optrad, en een flinke hersenschudding tengevolge van de val van een schommel. Maar nooit, noteerde hij trots, heeft hij tijdens zijn zes Rolducse studiejaren het bed moeten houden. Wel had hij ook toen al een gruwelijke hekel aan vroeg opstaan; hij deed dat 'à contre-coeur' of liever 'à contre-corps'.¹²

Op 16 april 1843, bij het begin van het zomersemester van het schooljaar 1842-1843, kwam er een einde aan het 'Luikse Rolduc'. Pieter Jan Schrijen werd de directeur van het nieuwe

Luikse kleinseminarie in St.-Truiden. Hij stelde Bernard voor om hem met een aantal andere leerlingen uit Nederlands-Limburg daarheen te volgen, maar deze voelde daar niet voor, ook al werd hem een halve beurs in het vooruitzicht gesteld. Per 1 mei 1843 werd Henri Peters door mgr. J.A. Paredis, apostolisch administrator van Nederlands-Limburg, aangesteld als eerste directeur van het 'Derde (Roermondse) Rolduc'. Paulus Dominicus van Laer werd provisor en bleef directeur van de normaalschool. Voortaan werden voor de 'klassieke' afdeling ook studenten aangenomen die geen priester wilden worden. Tegelijkertijd werd de strakke organisatie van het lerarencorps wat versoepeld. Het absolute rookverbod werd opgeheven.¹³ Bernard zou van de getroffen maatregelen ruimschoots profiteren.

Uitgroeien in harmonie met directeur Henri Peters

Rolduc 1843-1855

Toen de 'Belgen' naar St.-Truiden vertrokken waren, werd de leiding van de muziek op Rolduc aan Bernard toevertrouwd. Tegelijk begon de jeugdige 'maître de chapelle' aan de laatste maanden van zijn laatste klein-seminariejaar (de 'Rhétorique'). Nog vijf studie jaren (twee jaar Filosofie en drie jaar Theologie) had hij voor de boeg, maar zijn hoofd stond voortaan meer naar de muziek dan naar de wetenschap. Gevoegd bij het feit dat Bernard niet het type van de brave student was, leidde dit vanzelfsprekend tot aanvaringen. Maar in directeur Peters en de jonge priesterleraar Theodoor Ariëns, die altijd aan de repetities deelnamen en hem bij de directie van koor en orkest assisteerden, had hij goede voorsprekers. Zijn inzet was groot: iedere dag verzorgde hij de muziek in de diensten en begeleidde het koor op het harmonium of met de contrabas. Hij speelde piano in plaats van deel te nemen aan de wandelingen. 's Avonds schreef hij muziek: arrangementen of eigen composities, en tegen 10 uur rookte hij in het venster van slaapvertrek no. 20 stiekem een sigaartje, waarvan hij de as en het stompje in een nog lege po deponeerde. Eenmaal per week mocht hij van directeur Peters te voet naar Aken gaan om zich bij Zimmers, de organist van de Dom, verder te bekwamen in compositie en pianospel.¹⁴

Bij de aanvang van het tweede jaar Filosofie kreeg Bernard een eigen kamer op de tweede verdieping, een soort mansarde, met uitzicht op de Domaniale steenkolenmijn in de verte. In die tijd waren er een drietal 'heren' (aanduiding voor priesterleraren), t.w. Henri Beelen, Petrus Canoy en Jean Erens, die systematisch stookten tegen directeur Peters. Toen de silhouetten van dit trio op een avond heel laat in de omlijsting van het venster van een herenkamer werden waargenomen, luidde het commentaar: 't Brent al weer!' Bernard, die soms tot middernacht muziek zat te schrijven en dan vaak een sigaar opstak, wat officieel niet was toegestaan, werd daarvoor door een van die heren bij de directeur aangegeven, maar deze repliceerde: 'Laten we hem dat toch gunnen; hij heeft zoveel te schrijven.' Voor het Veertigurengebed van 2 tot 4 februari 1845 had Bernard zoveel werk, dat hij aan Erens vrijstelling vroeg van het natuurkundeproefwerk op Aswoensdag. Hij had zich de moeite kunnen sparen. De eerste les na dat uiteraard slecht gemaakte proefwerk werd Bernard door een boze Erens uit de klas verwijderd; hij moest op diens kamer een nieuw proefwerk komen maken. 'Quelle victoire!' noteerde Pothast. Ook probeerde het trio te verhinderen dat Bernard na de zomervakantie tot het lerarencorps zou worden toegelaten.¹⁵

In oktober 1845 werd Bernard Pothast 21 jaar. Hij begon nu aan de studie theologie, waarvan directeur Peters de leiding had. Tevens werd hij, samen met zijn studievrienden Theodoor Breyen uit Havert, François van der Steen uit Meijel en Pierre Wetzels uit Kerkrade, met de titel 'monsieur' in het lerarencorps opgenomen. Van directeur Peters kreeg hij de opdracht zich te specialiseren in het Frans.

Bernard werd belast met de 'Division supérieure' (9 leerlingen) van de 'Cours spéciaux' voor Duitsers, vanaf 1848 'Institut allemand' genoemd. Deze cursus, ook wel 'École moyenne' of 'École bourgeoise' genoemd, was in 1843 van start gegaan en werd in 1845 gesplitst in een Hollands Instituut en een Duits Instituut. Het Duits Instituut, dat eerst drie en vanaf 1859 vier klassen telde, werd tot ongeveer 1880 door gemiddeld 75 leerlingen uit het Rijnland bezocht. Dat waren niet de gemakkelijkste klanten. Zij bezorgden Rolduc de naam 'Strafanstalt'. In 1895 werd het Duits Instituut opgeheven. Het Holland Instituut, dat in eerste instantie minder leerlingen telde, werd in 1872 omgezet in een H.B.S. en ging van toen af onstuimig groeien. Bernard heeft de meeste lessen tijdens zijn leraarschap (1845-1895) aan de leerlingen van het Duits Instituut gegeven. Hij ging de uitdaging met succes aan; met heel wat lieverdjes van de 'Strafanstalt' bleef hij ook na hun vertrek uit Rolduc corresponderen en hun ouders ontvingen Bernard vaak thuis. Maar in al die jaren heeft hij nooit kunnen wennen aan het noodzakelijk kwaad van surveillances en andere ordetaken, waarvan alleen de oudste leraren waren vrijgesteld (Bernard pas vanaf januari 1883).¹⁶

Op 12 oktober 1845 ontving Bernard in Rolduc de tonsuur en de 'ordres mineurs'. Voortaan droeg hij de toog. Tevens ging hij naar het voorbeeld van zijn vader over tot het dagelijks drinken van twee glaasjes oude klare vóór het diner. Hij deed dat in zijn nieuwe eet-slaapkamer, no. 25, die hij met eigen, degelijke meubels inrichtte. Ruim 40 jaar later waren ze nog in gebruik, evenals de kachel die ook in 1845 gekocht werd. Zelfs zijn lange geklede jas uit datzelfde jaar deed toen nog dienst in bed als extra voetbedekking.¹⁷

Hoewel hij in 1845-46 voor zijn lessen nog geen betaling ontving, voegde hij zijn leefgewoonten al naar zijn nieuwe staat van getoogd leraar. Daarbij hoorde ook het drinken van wijn, waarvan hij bij voorkeur genoot in het gezelschap van zijn drie collega-messieurs. Zijn eerste flessen kwamen van het Sittardse huis Kesselkaul, maar in juni 1846 deed hij samen met Theodoor Breyen een bestelling van 40 flessen bij het vermaarde Maison Polis en Ryckelen in Maastricht, waaraan hij tot het faillissement van de firma in 1889 trouw zou blijven.¹⁸

Na een grote retraite ontvingen Bernard en zijn studievrienden op 29 augustus 1847 in de kathedraal van Roermond de wijding tot subdiaken. Van het bijbehorende examen kwam niet veel terecht; bisschop Paredis bood hun in plaats daarvan een borrel aan. Het logies liet te wensen over: ze moesten de nacht in de bibliotheek doorbrengen zonder te beschikken over 'les vases nécessaires', zodat zij als uitweg voor het overtollige water een venster benutten. De vier 'messieurs' hebben samen veel plezier gehad. Op hun kamers in Rolduc brachten ze vele uren met elkaar door, pratend, rokend, drinkend en kaartspelend, meermalen in gezelschap van directeur Peters, die ook van gezelligheid hield en met wie de gesprekken soms tot middernacht uitliepen.¹⁹

Nadat Bernard op 22 april 1848 in de kapel van het bisschoppelijk paleis in Roermond tot diaken was gewijd, vond op zaterdag 23 september in de Munsterkerk aldaar de priesterwijding plaats. Op zondag 24 september droeg hij in de Sittardse St.-Petruskerk zijn Eerste H.Mis op. Vader Pothast dirigeerde de zang: een 'Grande Messe' voor vier mannenstemmen van de neomist zelf. Bernards jonge Rolducse vriend Pierre Bastings (uit Maastricht) speelde de cello-solo van het Benedictus. Er waren die dag slechts twee tegenvallers: deken Joseph-Benoît Roersch bood na de Mis niet eens een kop koffie aan en Rolduc liet officieel niets van zich horen.²⁰ Opzettelijke nalatigheid van officiële zijde? Grote gevoeligheid bij Bernard voor een tekort aan waardering? Hoe het zij, hij vertoonde meermalen trekjes van een miskend genie.

In het nieuwe schooljaar ontving Bernard de titel 'régent'. Zijn onderwijskundige en muzikale activiteiten zette hij op dezelfde voet voort. Vooral met Kerstmis was het een heksentoer: eerst het koor dirigeren tijdens de Hoogmis en twee daarop volgende leesmissen en vervolgens zelf drie missen lezen. Twee gebeurtenissen in de tweede helft van het schooljaar

grepen hem hevig aan: de gedeeltelijke instorting van de westgevel op 28 april 1849, waarbij drie doden te betreuren waren, en enige tijd daarna tijdens een wandeling: de confrontatie met een jongeman die door een val in een mijnschacht dodelijk gewond was en aan wie de absolutie verleend moest worden.²¹

In oktober 1849 mocht Bernard uit twee kamers op de herengang er een kiezen. Het werd kamer no. 2. Ze werd ingericht met eenvoudige, maar solide meubels en zou in de loop der jaren verrijkt worden met voorwerpen die hem lief waren. Zo vond in het schooljaar 1849-50 een wit Mozart-beeldje een vaste plaats op de kolomkachel, waar het door de jaren heen een niet te imiteren bruine kleur zou aannemen ('la plus belle pièce de ma chambre'). In mei 1851 arriveerde zijn eerste nieuwe piano, die meer kostte dan hij toen in een jaar verdiende. Het sluitstuk van de aankleding met beeldjes, portretten en antiquiteiten vormde in december 1882 het portret van zijn moeder, geschilderd door zijn vriend Michel Schmitz uit Aken. Op 19 september 1881 brandde er voor het eerst de gasverlichting. De bekende priester-politicus Schaepman was in mei 1881 op bezoek in no. 2: hij liet eerst zijn blik in alle richtingen door het vertrek gaan, sloeg toen met de vuist op tafel en zei bewonderend: 'Dat is een kamer.' En Jan Jos van der Horst, pastoor van Noordwijk, die er in augustus 1888 op bezoek was, sprak van 'een typus van een kamer'. Bernard heeft echt van zijn kamer gehouden: ze was doorleefd, doorrookt, weerspiegelde zijn genius, was verbeelding van zijn muzische inspiratie en fysieke kracht.²²

Van de vier 'messieurs' was intussen alleen François Vandersteen nog op Rolduc. Maar er waren meer vrienden, m.n. de broers Pierre en Gérard Slits, Mathias Geurts en de lekenleraar voor muziek Jan Willem Klinkum, in welk gezelschap hij in 1852 vele uren kaartend doorbracht. Maar Bernard kon, net als zijn vader, slecht tegen zijn verlies en hield er al gauw voorgoed mee op. Het jaar 1854 bracht hem wel en wee: op 10 juli de titel 'professeur', een half jaar later, op 14 december, het bericht dat vader, wiens kaakbot door een ongeneeslijke ontsteking was aangetast, was overleden. Toen hij na de begrafenis terugkeerde op Rolduc, waren de collega's Eduard van Boom en Henri Verheggen zo attent hem te vragen de avond bij hen door te brengen.²³

In 1851 was directeur Henri Peters gaan sukkelen met zijn gezondheid, zodat de directiewerkzaamheden enige tijd over verschillende werkgroepjes verdeeld moesten worden. Provisor Raetsen en Pothast namen de behandeling van een aantal disciplinaire zaken voor hun rekening. Directeur Peters heeft nog meegemaakt dat in de kerk een nieuw orgel werd geplaatst (21 maart 1855) en dat Rolduc plechtig werd toegewijd aan O.L.V. Onbevlekt Ontvangen, waarvoor Bernard een door Peters opgegeven Mariatekst op muziek had gezet (20 mei 1855).²⁴

De periode Peters heeft veel betekend voor de ongestoorde uitgroei van Bernards muzikaal talent. Nadat hij op 30 mei 1846 in Aken een uitvoering van Haydns 'Schöpfung' onder leiding van Felix Mendelssohn Bartholdy had bijgewoond, met Jenny Lind als sopraan, leek het wel of de momenten van inspiratie frequenter en langduriger werden. Op 22 november 1846 werd in Rolduc de 'Société de Ste.Cécile' opgericht, met Theodoor Ariëns als voorzitter, Willem Everts (de latere directeur van Rolduc) als secretaris en Bernard Pothast als directeur. Hij herzag de Mis, die hij bij gelegenheid van zijn priesterwijding geschreven had, en liet ze uitgeven. Bij de plechtige prijsuitreiking van 1850 liet hij een hele opera uitvoeren ('Joseph en Egypte' van Méhul), waarbij het orkest versterkt was met instrumentalisten uit Aken. Bij die van 1851 voerden koor en orkest Schillers 'Lied von der Glocke' op muziek van Romberg uit, met een solo van 'nachttegaal' Eduard Groppe uit Höxter ('la plus belle voix que Rolduc ait jamais entendue'): 'Die zang duurde anderhalf uur en was voor allen veel te spoedig beëindigd,' schreef een recensent in de 'Catholijke Stemmen'. De compositie 'Bildhauer' (woorden van W. Everts) droeg hij op aan het personeel van de firma Stolzenberg en Co. te Roermond. Voor de prijsuitreiking van 1852 stonden het Te Deum van Neukomm

en 'Der Herbst' uit 'Die Jahreszeiten' van Haydn op het programma. Een eigen 'Te Deum' schreef hij bij gelegenheid van het herstel van de bisschoppelijke hiërarchie op 4 maart 1853. Hij verzorgde een uitgave van Motetten die op Rolduc veel gezongen werden, en schreef liederen: 'Hymne au drapeau de Rolduc' (15 juli 1852; woorden van W. Everts), 'Inauguration du chemin de fer' (11 november 1852; woorden van F.H. Rousseau), 'Maria Salve' (14 mei 1853) en de romantische ballade 'Schiffergruss' (1854). Grote indruk maakte hij met Kerstmis 1852, toen hij tijdens de communie-uitreiking het refrein ('Gloria in excelsis Deo') van het lied 'Les anges dans nos campagnes' door een echokoor liet zingen, dat zich achter de gesloten deur van de sacristie bevond. Op deze wijze zou het lied nog vaak op Rolduc worden uitgevoerd.²⁵

Directeur Henri Peters stierf op 7 november 1855, 's nachts om kwart over een. Tegen 8 uur 's morgens ging provisor Godfried Raetsen naar de kamer van Pothast om enige regelingen te treffen. Die zat voor de piano en speelde. 'Ja maar, wat nu ... in een situatie als deze!' 'Rustig, luister,' zei Pothast, 'dit wordt de "marche funèbre".' En hij speelde het 'De profundis' (het laatste lied dat de overledene nog onlangs, met Allerzielen, gezongen had) in mineur, en daarna, in majeur, driestemmig het 'Adieu Rolduc' (waarvan directeur Peters zelf de tekst geschreven had). Het effect was aangrijpend, en Raetsen weende.²⁶

Hoogtepunten onder de directeuren Anton Jansen en Willem Everts

Rolduc 1856-1878

Tot opvolger van Henri Peters werd op 6 januari 1856 Anton Jansen (1817-1868) benoemd. Met hem had Pothast niet meer dezelfde warme relatie, maar ondanks enkele aanvaringen was er toch altijd sprake van collegialiteit en wederzijds begrip. Pas onder het regime van Willem Everts zouden de kaarten anders komen te liggen.²⁷

Voor de 'Driveriade', zoals vriend Mathias Geurts de zaak betitelde, deed in 1858 veel stof opwaaien. Tussen Pothast en enkele leerlingen had zich een hechte vriendschap ontwikkeld. Die leerlingen waren in eerste instantie: Charles Driver, Jean Schloettel en Louis Horst (met de bijnaam 'Zuckerpüppchen', omdat zijn vader, 'der Zucker Joseph', in Aken banketbakker was). Zij werden in de wandeling 'die Gebrüder Pothast' genoemd. Als vierde kwam daar later bij Antoine Richter, die voortaan als 'die Schwester' door het Rolducse leven ging, en ruim een jaar daarna nog Alexander Menz, die vanwege zijn meisjesachtige verschijning de toenaam 'der Gespiele' kreeg. Vooral de eerste drie verschenen regelmatig bij Pothast op de kamer, vaak in gezelschap van muzikleraar Jan Willem Klinkum. De relatie van Pothast met die jongelui, maar vooral met Charles Driver, was directeur Jansen een doorn in het oog. Hij vond 'que ces intimités démolissent le coeur'. Tijdens de privélessen Grieks, die Jansen aan Charles gaf, was de verhouding van Charles met Pothast ('in dat rookhol van 'n kamer') vaak onderwerp van discussie. Toen Charles Driver niet inging op de wens van Jansen om hem bij zijn naamfeest (St.-Antonius, 13 juni 1858) een 'lettre de bonne fête' te schrijven, was Jansen geraakt. Hij veronderstelde dat de oorzaak van Drivers weigering bij Pothast lag. Toen Jansen en Pothast elkaar in de gang naast de kerk tegen het lijf liepen, barstte de bom. Als kemphanen heen en weer lopend, hadden zij daar een hevige woordenwisseling. Enkele collega's meenden zich in de kwestie te moeten mengen en hun oordeel te geven, maar Pothast was van 'ce tribunal incompetent' niet gediend.

De 'Driveriade' was heet van de naald het kleurig onderwerp van menig gesprek in de bijna dagelijkse bijeenkomsten, die Bernard Pothast, Pierre en Gérard Slits, Joseph Oomen, Hubert Voragen en Mathias Geurts in de zomer van 1858 met elkaar hadden, meestal onder het genot van een glas Bodenheimer. De ruzie werd later bijgelegd: directeur Jansen nodigde Pothast uit op zijn kamer, ze gaven elkaar uitleg over hun beweegredenen, dronken een fles Bordeaux en

nog een fles Champagne en verklaarden de zaak voor gesloten. Na enkele dagen deden ze het nog eens over in no. 2.²⁸

In deze jaren maakte Pothast regelmatig meerdaagse reizen, bij voorkeur in het Rijnland, waar hij bij vele oudleerlingen of hun ouders welkom was. Ook de familie vroeg om aandacht. Op 17 juli 1862 mocht hij het huwelijk inzegenen van zijn zus Thérèse (modiste) met de Rotterdammer Adriaan Hoefnagels. Zus Jeannette (onderwijzeres) trad in bij de Ursulinen in Venray. Voor haar inkleding componeerde Bernard de Missa Sanctae Ursulae en bij haar professie als Mère Olive op 16 december 1867 hield hij in het Frans de feestpreek. (Ook in het Duits preekte hij geregeld, maar nooit in het Nederlands.) Heel gezellig vierde hij samen met de gebroeders Slits en enkele gasten van buiten zijn 25-jarig verblijf op Rolduc. Het feest bleef memorabel vanwege de vondst van een pot heerlijke gember, die door de Belgen bij hun vertrek in 1843 in de kelder was achtergelaten, en door de beeldjes van Händel, Bach, Beethoven en Mozart, die vriend Paul Dunkel hem cadeau deed.²⁹

Onder het directoraat van Jansen heeft Bernard Pothast, direct aansluitend op de muzikale successen in de voorafgaande vijf jaar, een aantal hoogtepunten beleefd. Daarbij hoorde zeker ook de persoonlijke ontmoeting met Frans Liszt in Aken op 30 mei 1857. Pothast bood hem toen enkele composities van zijn hand aan, o.a. 'Les animaux malades de la peste', geschreven voor het feest van 'Sint-Katrien' (25 november 1856). 's Avonds vond in het theater de generale repetitie van Händels 'Messias' plaats. Pothast zat juist onder de lessenaar van de dirigent. Liszt komt binnen, neemt zijn plaats in en buigt. Luid applaus. Hij ziet Pothast zitten, verlaat zijn lessenaar en gaat de zaal in om hem de hand te drukken. Grote verbazing in de zaal, die daar slechts een priester in soutane ziet. Pothast zal Liszt nog eenmaal spreken, en wel op 14 juni 1885, opnieuw in Aken.³⁰

Ook met zijn eigen composities had Pothast veel succes: het 'Limburgsch Volkslied' (woorden van W. Everts), 'L'Ordre du jour de Rolduc' (uitvoering van het eerste deel met 'Sint-Katrien' 1857, en van het complete werk bij de prijsuitreiking op 18 augustus 1858), de romance 'Die Schiffahrt' en de ballade 'Die Mutter'. De climax bereikte hij met de uitvoering van Beethovens 'Fidelio' tijdens de prijsuitreiking van 1861: enthousiaste reacties van een volle zaal en van 300 man die buiten stonden te luisteren. Het 'nec plus ultra' van wat een onderwijsinstituut op dit gebied kan presteren. Op 14 november volgde een geslaagde herhaling. Vele gasten bleven na afloop nog lang hangen: in de kamers op de herengang werden die avond 140 flessen wijn soldaat gemaakt. Pothast had intussen voorbereidingen getroffen voor een uitvoering van de komische opera 'Le Châlet' van Adolphe Adam, en collega Everts had al voor de noodzakelijke tekstaanpassing gezorgd. Maar toen was de maat voor een aantal collega's vol: zij konden niet meer accepteren dat Pothast voor zijn muziek beslag legde op zoveel tijd van hún leerlingen. Directeur Jansen, door hen bewerkt, ging daarop naar Pothast toe en sloofde zich uit om hem in harde bewoordingen duidelijk te maken dat een herhaling van dit soort grote muziekwerken niet mogelijk was. Toen werd Pothast driftig en sloeg met de vuist op tafel: 'Dan zult u het zonder muziek moeten doen!' Aan de prijsuitreikingen van 1862 en 1863 heeft de 'directeur de musique' bijgevolg geen medewerking verleend.³¹

Maar het componeren ging door. Zelf vond hij het meilied 'Maria du Reine', dat hij in 1862 schreef, heel mooi. Jaren later hoorde hij een collega zeggen: 'Wat is dat prachtig!' Waarop Pothast wat bitter reageerde met: 'En dat zegt u nu pas! Ik wist het al vijf jaar geleden.' In de Paasvakantie van 1863 ging hij naar Den Haag om via de pauselijke internuntius een drietal Missen aan Paus Pius IX te doen toekomen. Ze waren in een mooie band gebonden en geïllustreerd door vriend Gérard Slits. Enkele weken later, op 26 mei 1863, had hij tijdens de muziekfeesten in Düsseldorf een gesprek met dirigent Goldschmidt, de man van de zangeres Jenny Lind, die hij in 1846 in Aken had horen zingen. Hij vroeg Goldschmidt om aan zijn vrouw een compositie van zijn hand te willen geven. Nieuwsgierig stonden de collega's Jean

Janssen en Ernest Menten op afstand te kijken. Toen de repetitie afgelopen was, kwam Jenny Lind aan de arm van haar man op Pothast af en wisselde enkele woorden met hem. Vervolgens gaf ze hem een hand en groette gracieus. Waarop Menten zei: 'Ik zou haar ook wel de hand hebben willen drukken.'³²

Op 20 maart 1864, Palmzondag, werden op Rolduc de koren van de Passie volgens Mattheus uitgevoerd. Pothast had hierin alle teksten van het lijdensverhaal op muziek gezet die niet door een enkele persoon, maar door een groep, bijvoorbeeld het Joodse volk of de discipelen, gezegd worden. Het effect ervan overtrof zijn verwachting. Bij de woorden 'sanguis ejus', zo vertelt hij, keek hij naar Everts, die evenals hijzelf tranen in de ogen had. Als 'De Passie van Pothast' heeft dit werk zijn naam tot in onze tijd doen voortleven. Daarentegen is de compositie 'Hoogste troost' (ballade van W.J. Hofdijk, de toenmalige 'Schiller der Nederlanden') compleet vergeten. Het werk werd uitgevoerd bij de prijsuitreiking van 1864 (de schorsing van 1861 was dus weer opgeheven). Pothasts muziek bij Goethes ballade 'Der Erlkönig' rust eveneens onder het stof der vergetelheid. Toch is het volgens Hans van Dijk een van zijn mooiste werken.³³

In 1866 vierde mgr. Paredis zijn 25-jarig bisschopsjubileum. Daarom componeerde Pothast voor de dag van de prijsuitreiking, 21 augustus, ter ere van de jubilaris de Missa Sanctae Ceciliae en de cantate 'Der Bischof' (tekst van Everts). In december van hetzelfde jaar werden in Rolduc de nieuwe Romeinse regels doorgevoerd met betrekking tot het gebruik van orkestinstrumenten in de kerk. Pothast heeft er niet om getreurd; het scheelde hem een hoop werk en bespaarde hem de ergernissen van directeur en collega's.³⁴

Op 11 april 1868 stierf directeur Anton Janssen, die opgevolgd werd door Willem Everts (1827-1900). Deze was leraar klassieken en eerstverantwoordelijke voor de 'rhétorique' (de hoogste klas van de 'klassieke' afdeling). Bovendien had hij literaire talenten, waarvan hij regelmatig blij gaf door het schrijven of bewerken van teksten voor composities van Pothast. Zijn benoeming was dan ook onomstreden. Tijdens zijn 25-jarige regeertijd zou hij uitgroeien tot de 'grote directeur' van het Derde Rolduc. Frans Erens en Lodewijk van Deysse, die onder zijn directoraat op Rolduc verbleven, resp. van 1868 tot 1876 en van 1875 tot 1878, hebben hem met respect geportretteerd.³⁵

Ook het beeld van Pothast werd door beide auteurs geschetst: Erens spreekt over zijn 'zeer zuiver Fransch', over 'zijn hoofd, waarvan de lange blonde haren tot ver over zijn hals in krullen neervielen; die schudde hij nu en dan, als onder zegevierende inspiratie'. Bij Van Deysse treedt hij op onder de naam van 'professor Kis, met vuilen toog en lange haren, den grooten muziek-man, die zelf dirigeerde bij feesten'.³⁶

Voortaan stond Pothast niet meer náást de ruim 3 jaar jongere Everts - ieder zijn eigen onderwijsveld, ieder zijn eigen kunstterrein - maar ónder hem, en dat ging goed zolang Everts dat maar niet liet blijken. In het eerste decennium van Everts' directoraat waren er al kleine aanvaringen en teleurstellingen. Zo in augustus 1871, toen Everts hem vlak vóór de prijsuitreiking meedeelde dat de muziek maar een kwartier mocht duren. En rond diezelfde tijd toonde Everts zich allerminst toeschietelijk, toen hij van Pothast hoorde dat de benoeming van de directeur en de twee oudsten van het huis (Pierre Slits en Bernard Pothast) tot 'kamerheer van de Paus' nog slechts een formaliteit was (Everts werd het later, op 1 januari 1877, alléén). In december 1871 werd de onverwoestbare Pothast door een flinke angina geveld (Hubert Voragen, die zijn kamer binnenkwam, riep lachend naar de collega's op de gang: 'Venez voir! Pothast haet get!'). Voor het eerst in zijn leven was Bernard toen echt ziek, maar Everts was blijkbaar al zo ver van hem weggegroeid dat hij dat pas twee weken later vernam. Op 23 en 24 september 1873 vierde Pothast in Rolduc zijn 25-jarig priesterfeest, maar Everts, die nog met vakantie was, stuurde zelfs geen kaartje. En er was de aanvaring met Everts in augustus 1875 als gevolg van een misverstand rond de opvoeringsdatum van 'Joseph

en Égypte', waarbij Everts, volgens Pothast althans, wel eens zijn excuses had mogen aanbieden.³⁷

Maar overigens beleefde Pothast in de jaren zeventig diverse muzikale gloriédagen en waren er momenten van samenwerking met Everts en van erkentelijkheid van Everts voor hém. In dit verband verdienen de volgende gebeurtenissen vermelding: de viering van het pauselijk jubileum in juni 1871 met een op hoog niveau spelende fanfare; de opvoering van de koren van 'Joseph in Dothan' in maart 1872 en van 'Petrus im Kerker' bij de prijsuitreiking in augustus; de uitvoering in februari 1874 van enkele composities voor jongensstemmen, wat Everts de uitspraak ontlokte 'dat de engelenstemmen zijn teruggekeerd'; het succesvolle 'Heil den Koning', een gedicht van Everts, op muziek gezet door Pothast, bij gelegenheid van het regeringsjubileum van Willem III; het verzoek van Everts begin 1875 om de opera 'Le Châlet' op te voeren (wat in 1861 niet was doorgegaan); de uitvoering van de cantate 'Athalie' (tekst van Jean Racine) bij het directeursfeest in juni 1875. Ook voltooide Pothast met Pasen 1874 zijn opus 67, het groots opgezette, maar nooit uitgevoerde oratorium 'Grab und Auferstehung', 551 bladzijden schrijfwerk.³⁸

Door zijn goede beheersing van het Frans en door zijn faam als musicus-componist was Pothast een figuur waar Rolduc zich op kon beroemen, en zelf wilde hij dat graag weten. Toen de bisschop van Vancouver in de zomer van 1868 enkele weken op Rolduc verbleef, werden Bernard en hij dikke vrienden. Tijdens hun gesprekken was er ook ruimte voor anecdotes en moppen. Opvallend was dat zij er heel wat gezamenlijk kenden, 'sa Grandeur, originaire du Canada et évêque dans l'Océan pacifique, et moi, né à Sittard et habitant la rive de la Wurm'. In maart 1872 kwam mgr. P.M. Vrancken, oud-deken van Sittard, op Rolduc het vormsel toedienen. Pothast werd gevraagd om hem in Aken op te halen. 's Avonds werd de bisschop ontvangen op Bernards kamer, waar present waren: de directeur, Pierre en Gérard Slits, Martinus Billekens en Ernest Menten, die zichzelf uitgenodigd had. Een andere ontmoeting, waarmee Pothast eer inlegde en die zijn ego gestreeld zal hebben, was die met Mgr. Jean Capri, pauselijk internuntius in Den Haag, die met Pasen 1878 enige tijd in Sittard logeerde bij deken Johannes Gerardus Linders. Bernard sprak hem daar tijdens een etentje bij de deken en troonde hem mee naar Rolduc, waar hij royaal onthaald werd. Met Bernard dronk hij twee Schiedammers en geamuseerd luisterde hij naar diens gekruide verhalen. Bij Capri's vertrek vroeg Bernard, of hij niet wat al te vrijmoedig was geweest, waarop Mgr. Capri uitriep: Helemaal niet! en hem op beide wangen zoende. In de vakantie bracht Pothast in Den Haag een tegenbezoek. Op woensdag 4 september dineerde hij daar met Mgr. Capri en de dekens van Den Haag, Leiden en Amsterdam. Bij het vertrek nodigde de deken van Amsterdam hem uit voor een bezoek: 'Ik zal u de beste wijn uit mijn kelder serveren.' Van een reis naar Amsterdam is het niet meer gekomen, maar Pothast had weer relaties om prat op te gaan. Zou Everts met het optreden en de verhalen van Pothast gelukkig geweest zijn? Ook hij had zo zijn eigendunk.³⁹

De jaren 1874-78 betekenden voor de vijftig-plusser Pothast niet slechts 'une nouvelle période de florissantes exécutions', het waren ook de studiejaren van de sopraan **Henri Hellebrekers** uit Rotterdam, een jongen die het geestelijk evenbeeld van de H.Aloysius was en met wie Pothast vanaf 1875 een zeer nauwe relatie aanging, een band 'tot aan de uiterste vertrouwensgrens', zoals hij zelf noteert. 'O, hoe vaak heb ik zijn tranen moeten kalmeren, die bij hem werden losgeweekt door een overdreven vrees God te beledigen.' Henri trad iedere dag om tien uur, om half twee en na het souper zijn kamer binnen, ook als Bernard niet aanwezig was, en had er zijn vaste plaats. Op 19 juni 1878, om vier uur 's middags was hij de eerste die Bernards nieuwe piano bespeelde en het lied zong dat Pothast speciaal voor hem had gecomponeerd en dat door Henri van zijn handtekening was voorzien: 'Jesus, dir bleib ich treu! Treu bleib' ich dir, Maria! Von meiner Jugend bis in den Tod'. Een dag later, aan de vooravond van het feest van St.-Aloysius, tekende hij eigener beweging een belofte van

trouw. Op 28 juni reikte Pothast zijn pupil de communie uit en de volgende dag, om vijf voor negen 's morgens, nam hij afscheid: 'Quelle perte irréparable pour moi!' De piano op kamer no. 2 zou acht dagen zonder geluid blijven. De hier beschreven, in onze ogen wat ziekelijke verhouding tussen meester en leerling was in de ogen van Pothasts collega's (Gérard Slits, Ernest Menten, Lambert van de Winkel, Reinier Corten) niet abnormaal. Hun mening over Henri kwam geheel met die van Pothast overeen. Lodewijk van Deysse heeft het verschijnsel **Henri Hellebrekers** ('Marieke') afstandelijker beleefd: 'Het orgel dreunde zijn zware muziek door de oude bouwing, was dan stil, en Marieke, van de eerste hollandsche, met zijn sopraanstem uit het duif-kroppige mevrouwe-onderhoofd, zong het Maria-lied: c'est le mois de Marie, c'est le mois le plus beau ...'⁴⁰

Op 12 augustus kwam **Henri Hellebrekers** met zijn ouders en zus naar Rolduc terug om nog eenmaal te schitteren in 'Louis XVII', ode van Victor Hugo, op muziek gezet door de 'grootte muziek-man'. Bernard Pothast stond op de top van de roem.⁴¹

De breuk met Everts en de neergang

Rolduc 1878-1893

Antoon van de Venne, leerling van 1887 tot 1895, heeft de volgende herinneringen aan Bernard Pothast bewaard:

Van al de toenmalige leeraren kwam deze met zijn neerhangende, witgele lokken, gehuld als hij bijna altijd was in een overjas⁴², en zacht als hij voortschreed in zijn vilten sloffen, mij als oudste voor. Wij, die niet bij zijn koor waren - er was toen reeds een tweede koor voor den kerkzang onder leiding van Toni Schmitz - zagen Pothast maar zelden; alleen als er een muziekuivoering was, wanneer een meerstemmige Mis (meestal composities van den dirigent zelf) of meerstemmige liederen bij feestelijke gelegenheden gezongen werden, zagen wij hem in actie; dan ging zijn dirigeerstok zenuwachtig heen en weer en keken wij met ontzag op naar dien grijsaard.

In de groote eetzaal had Pothast zijn plaats achteraan bij de deur, en als hij er kwam, trad hij het laatste binnen, om er weer het eerste uit te zijn. Hij had de reputatie van voor zijn dischgenooten min of meer lastig te zijn. - Pothast hield bijna slaafs aan zijn leefregel, zijn gewoonten. Hij stond op en ging naar bed op vaste uren, het een zoowel als het andere tamelijk laat. Hij las de H.Mis altijd aan hetzelfde altaar (van St.Nicolaas boven den grafkelder in het zuidelijk transept); aan den gemeenschappelijken disch der leeraren en ook elders nam hij steeds dezelfde plaats in. (...)

Pothast maakte dagelijks na het diner een zoogenaamde wandeling; hij ging n.l. bij den portier naar buiten, schreed over het voorplein om weer binnen te gaan door de deur van het zoogenaamde instituut. Hij verkeerde altijd in denzelfden vriendenkring; hij rookte altijd dezelfde minderwaardige sigaren, hij dronk altijd dezelfde hoeveelheid jongen wijn. Kortom alles stond op zijn tijd, zijn plaats, zijn quantum, en wanneer er storing kwam in het programma, werkte het ongunstig op zijn humeur.

Pothast vertoefde zoo goed als altijd op zijn kamer, waar de kachel brandde, behalve als het echt warm was. Dan konden wij hem vaak zien zitten door de even geopende deur, terwijl hij met een sigaar in een hoornen pijpje stekend uit zijn mond, heengebogen over zijn tafel zat muziek te schrijven.

De plaats in de eetzaal, vlak bij de uitgang, waarvan hierboven sprake was, had Pothast welbewust gekozen, toen op 8 augustus 1878 de plaatsen in de nieuwe refter werd toebedeeld. Het lijkt wel of hij daarmee aangaf dat hij nog slechts een rol wilde spelen in de marge van het dagelijks bedrijf.⁴³

De aanvaring tussen Everts en Pothast op zondag 23 februari 1879 zette de toon voor hun verhouding in de komende jaren. Pothast had tijdens het Veertigurengebed weer eens moeten surveilleren en had het koor derhalve niet laten zingen, niet om kwart voor twaalf en niet om twee uur. Everts: 'U doet alsof u slachtoffer bent, en u doet niets meer dan de anderen.' Pothast: 'En mijn schrijfwerk dan?' Everts: 'Ik begrijp niet wat u toch altijd te schrijven heeft.' Soortgelijke dialogen voerden ze op 25 maart 1880 en op 23 maart 1888 naar aanleiding van Everts' verzoek aan Bernard om rapporten te schrijven. Echt geraakt was Pothast, toen Everts hem twee weken voor de prijsuitreiking van 1882 liet weten dat de uitvoering van de cantate 'Die drei Könige', waar Pothast al heel veel werk aan had besteed, niet kon doorgaan, omdat hij de bejaarde, ziekelijke Paredis een te lange zit niet wilde aandoen. En toen Pothast druk doende was om voor de prijsuitreiking van 1886, gepresideerd door de nieuwe bisschop mgr. F.A.H. Boermans, het tweede deel van 'l'Ordre du jour' in te studeren, liet 'Mufti' Everts hem daarmee ophouden omdat het stuk 'een bisschop niet waardig' zou zijn. Wat zal Pothast het zwaar gehad hebben als hij namens de Rolducse gemeenschap 'les vœux de bonne fête' bij het naamfeest van de directeur moest uitspreken (na de dood van Pierre Slits op 23 december 1883 was hij als oudste van het huis daartoe verplicht, en pas toen hij 65 jaar was werd hij van die taak verlost). Aan het einde van het schooljaar 1885-86 sloot Pothast een periode van 40 jaar leraarschap af, maar geen mens, behalve hijzelf, dacht daaraan. In de zomervakantie van 1887 schreef hij Everts een brief met het verzoek hem minder lessen op te dragen en ze wat later op de dag in het rooster te plaatsen. Dit werd hem gegund: in 1887-88 zou hij 14, en in 1888-89 13 lessen geven. Maar tegelijk stelde Everts hem voor om de muziek, in de grond het meest vermoeiende gedeelte van zijn taak, op te geven. Pothast was razend: 'Dat is nou de bekroning van 44 jaar muziekdirectie op Rolduc: ontslag! De directeur is 60 jaar oud en leidt heel Rolduc; ik ben 63 en zou niet jong genoeg meer zijn om de muziek, d.i. mijn specialiteit, goed te laten lopen. Mijn antwoord is beleefd geweest, maar negatief. Ik kan onder geen beding afstand doen van de enige ontspanning die mij op mijn oude dag is overgebleven. Jegens geen der directeuren heb ik zo'n systematische oppositie gevoerd.'⁴⁴

Met **Henri Hellebrekers** bleef Pothast nauwe relaties onderhouden. Afgezien van een geregelde correspondentie, waren zij in de zomers van 1879 tot en met 1882 steeds enkele dagen in elkaars gezelschap, in Rolduc of in Sittard. In de zomervakantie van 1879 maakte Pothast met Henri en de gebroeders Slits een flinke reis: via de Ardennen naar Luxemburg en Trier, vervolgens door het dal van de Moezel en de Rijn tot Düsseldorf en terug naar Rolduc. Maar vanaf 1884 werd de briefwisseling met Henri minder frequent en in 1887 ontving Pothast zelfs geen kaart meer. In januari 1888 moest hij vaststellen dat de breuk definitief was en noteerde: 'Ik had nooit geloofd dat dit mogelijk zou zijn. Het is de bitterste ontgoocheling van mijn leven.' Henri trouwde op 6 november 1889 en bracht met zijn echtgenote Anne Stevens, op huwelijksreis naar Rome, op 15 en 16 december een bezoek aan Rolduc. Pothast: 'Ons weerzien is, voor mij althans, eerder triest geweest dan blij; ik had altijd gehoopt dat 'mon enfant de prédilection' zijn maagdelijkheid tot de dood bewaard zou hebben.'⁴⁵

In familiekring wisselden vreugde en droefheid elkaar af. Nadat heerom Conrad Dunckel op 10 augustus 1880 in Sittard zijn gouden priesterfeest had gevierd (tijdens het diner werd Lafitte 1858 geschonken), stierf hij op 29 april 1881. Op 19 oktober 1882 bracht moeder Pothast, begeleid door haar vriendin, barones De Négri, een bezoek aan Rolduc; ze genoot nog een goede gezondheid en was heel levendig. Op 10 december van dat jaar schonk kunstschilder Michel Schmitz uit Aken aan Bernard een olieverfschilderij van moeder Pothast. 's Avonds tegen zes uur was er in no. 2 een 'séance musicale', waarop Martin Billekens een groot aantal liederen zong, o.a. een lied dat betrekking had op het schilderij (tot driemaal toe). Alle aanwezigen waren tot tranen toe geroerd. Voor Bernard was deze avond onvergetelijk. Moeder heeft het olieverfportret niet meer mogen gezien: op 28 januari 1883

stierf ze aan een beroerte. Na de begrafenis reisde Pothast eerst naar Aken, waar hij bij Schmitz op het eten gevraagd was. Hij werd opgehaald door Gérard Slits en Martin Billekens, die hem begeleidden naar zijn kamer op Rolduc. Enkele maanden later, op 21 april 1883, herdachten Pierre Slits en Bernard Pothast dat zij op Rolduc 40 jaar verantwoordelijkheid droegen voor respectievelijk de sacristie en de muziek. Ze vierden het feest met hun intimi Gérard Slits, Martin Billekens en Toni Schmitz. Het souper bestond uit een kolossale ‘omelette au jambon’.⁴⁶

Wat het muziekleven in deze periode betreft verdienen de volgende feiten vermelding: de uitvoering van een eerste versie van het oratorium ‘Die drei Könige’ op 28 december 1879; de muzikale regie van de ontroerende dienst, die gehouden werd tijdens de reünie van ‘de Belgen’ op 20 september 1881 (ter herdenking van de stichting van Rolduc als kleinseminarie van het bisdom Luik in 1831); de uitgave in maart 1882 van een verzameling driestemmige motetten, waarvan spoedig een tweede druk noodzakelijk was; in mei 1883 de muziek bij het toneelstuk ‘De twee broeders’, geschreven door collega Ernest Menten; de uitvoering tijdens de processie op 27 mei 1883 van een kwintet, ontleend aan zijn opus 40, waarvan diverse collega’s zeiden dat zij nooit iets mooiers hadden gehoord; de tweede persoonlijke ontmoeting met Liszt in Aken op zondag 14 juni 1885; het optreden in Rolduc van de beroemde Maastrichtse cellist Joseph Hollman op 27 november 1883, met na afloop een gezellige bijeenkomst op no. 2, waarbij Hollman kinderlijk plezier had en uitriep: ‘Noem mij toch gewoon Joseph, en vooral u, de maestro.’; in februari 1889 de muziek voor het gedicht ‘De lente’ van zijn collega Alphons Ruyten.⁴⁷

Pothast had een sterk gestel. Het refrein van zijn goede gezondheid, zijn krachtige gestalte en fris uiterlijk heeft hij honderden malen moeten horen. Maar toen hij de zestig gepasseerd was, begon hij zelf te merken dat hij ouder werd. Al eerder had hij last gehad van stemverlies; zijn laatste preken hield hij in juli en augustus 1879, respectievelijk in Rolduc en in Sittard. In november 1881 deed hij voor het laatst een poging om een Mis te zingen. De kwaal verergerde in het schooljaar 1885-86, toen hij in de ‘quatrième allemande’ les moest geven aan een zeer onaangenaam gezelschap van twee Duitsers en drie Belgen (onder wie ‘le vilain Legrand’). Hoe vaak wenste hij toen dat hij al gepensioneerd was. Tijdens en na de Paasvakantie van 1887 had hij opnieuw flink keelpijn. Vanaf 1884 verging hem de lust om jaarlijks tenminste één grotere reis te maken. In de winter van 1885-86 was het op zijn slaapkamer vaak erg koud, niet meer dan twee graden. Vaak lag hij uren wakker vóór hij insliep, om ’s morgens gewekt te worden door zijn lieve collega’s die met hun onnodig lawaai opnieuw inslapen onmogelijk maakten. De toestand van zijn gebit baarde hem eveneens zorgen. In de zomer van 1885 had hij permanent last van een loszittende tand, die hem zeer hinderde bij het spreken, - hij vreesde bovendien dat die hem tijdens zijn slaap in de keel zou schieten. Maar gelukkig viel hij vanzelf uit op 6 januari 1886 om zes uur ’s avonds. Een uitstekende snijtand achter zijn bovenlip veroorzaakte al sinds 1885 bloedverlies. In december 1886 werd de tand afgevijld, maar het bloedverlies hield aan, zodat hij op 5 februari 1887 getrokken moest worden. Andermaal verloor Pothast een tand in 1888, 1889 en 1891. Met dat al onttakelde zijn ‘vieille bouche’ meer en meer. Verder klaagde hij over slecht functionerende urinewegen, klachten die gelukkig verdwenen dank zij zout van Karlsbad en rabarber. In maart 1887 was hij bij de dokter met een pijnlijke arm. Die vroeg hoe hij gekleed ging. Pothast: ‘Hemd, soutane en broek.’ De dokter: ‘Op uw leeftijd moet u een vest dragen.’⁴⁸

Al die perikelen met zijn gezondheid, maar vooral de slapeloosheid hadden Bernard moreel en mentaal geknakt. Zijn aanvaringen met directeur Everts en de pijnlijke scheiding van **Henri Hellebrekers** zijn ongetwijfeld mede van invloed geweest. Een volgende klap, die heel hard aankwam, was de dood van zijn beste vriend Gérard Slits op 7 februari 1888. Meer dan dertig jaar hadden zij lief en leed met elkaar gedeeld. Pothast dankte aan Gérard bovendien de

opmaak en verluchting van vele composities die bestemd waren voor de druk of ten geschenke werden gegeven bij bijzondere gelegenheden. Na de begrafenis voelde Pothast de eenzaamheid als een zware last over zich vallen. 's Avonds was de lekenleraar François Daniels de enige die hem opzocht. Opvallend was het wegblijven van Martin Billekens, die zich van toen af steeds meer isoleerde. Ook de relatie met Toni Schmitz werd koeler. En Pothast was toch zo gesteld op gezelschap in de avonduren. Alleen Alphons Ruyten toonde veel sympathie en bleef trouw.⁴⁹

Een opsteker bij alle tegenslag was de uitnodiging vanwege het ministerie om op te treden als examinator voor Frans en Aardrijkskunde. Pothast nam de uitnodiging met beide handen aan, ook vanwege de niet onaardige honorering. Dat gebeurde eigenlijk tegen de zin van Everts, die duidelijk liet blijken Pothast voor Aardrijkskunde niet capabel te achten (hoewel die dat vak vanaf 1845 gegeven had!). De examens vonden plaats in Roermond van 16 tot 26 juli 1888. Hoewel de dagindeling er heel anders was dan in Rolduc, voelde Pothast zich beter dan ooit. Zijn Nederlands stak bepaald gunstig af bij dat van verschillende collega-examinatoren. 'En wat die fameuze Aardrijkskunde betreft: ik wist er honderd keer teveel van.'⁵⁰

In 1889 bleef het sukkelen met de gezondheid en hielden de klachten over zijn sociaal isolement aan. Zo had hij sinds de dood van de onvergetelijke Gérard al tweemaal de collega's Reinier Corten en Petrus Wimmers ontvangen, maar voor een tegenbezoek was hij niet uitgenodigd. Totdat op een avond in juni 1889 collega Henri Systemans, op bezoek bij Wimmers, zei: 'Ik geloof dat Pothast alleen is; kom, we halen hem erbij.' Het leek wel of hij alleen nog gelukkig kon zijn bij zijn drie zussen ('aimantes et aimées') in Sittard. Toch hebben enkele collega's (Toni Schmitz, Alphons Ruyten, Felix Smidts, Joseph van de Laar en lekenleraar Fr. Daniëls) hem een heerlijke dag bezorgd toen hij op 2 oktober 1889 '50 jaar Rolduc' herdacht. Eerst werd gegeten op de kamer van Toni Schmitz. Daarna bracht het gezelschap een bezoek aan de plekken waaraan voor Bernard herinneringen uit 1839 verbonden waren. Bij This, de knecht die hem in 1839 naar Rolduc gebracht had en die, intussen ongeveer 80 jaar oud, nog steeds in Broeksittard woonde, liet Pothast via zijn zus Agnès op die tweede oktober een envelop met inhoud bezorgen. De volgende dag onthaalde directeur Everts de gouden oudleerling op eervolle wijze. Hij beschikte bovendien, dat Pothast vanaf 6 oktober op zijn eigen kamer zou kunnen ontbijten. De dag daarna vierde Pothast zijn 65ste verjaardag. 's Avonds ontving hij de vrienden die gewoon waren hem op hun naamfeest uit te nodigen: Alphons Ruyten, Toni Schmitz, Henri Systemans en Petrus Rutten. (Aan de laatste overhandigde hij op 20 januari 1890 een pot met 6325 afgesneden sigarenpuntjes om ze aan een arme man te geven.)⁵¹

Op 21 juni 1890 gebeurde iets, wat Pothast nog nooit was overkomen. De vijf leerlingen van de 'quatrième allemande', even alleen gelaten tijdens de les van een collega, tekenden op het bord zijn karikatuur. Toen hij een van hen daarover aansprak, zei die cynisch dat hij ook niet wist wie het gedaan had. Pothast was diep gekwetst. Alleen met Alphons Ruyten durfde hij erover spreken.⁵²

In juli 1890 werd aan Pothast een staatspensioen van 600 gulden verleend. Bij de prijsuitreiking van 1890 bracht hij voor een stampvolle zaal nog eens 'Louis XVII': een geslaagde uitvoering waarover ook later nog lovend gesproken werd. Maar de bisschop en directeur spraken geen enkel woord van waardering. Die moest blijkbaar van buiten komen. Op 1 september 1890 bekroonde hem de Académie Lamartine, gevestigd in de Franse plaats Menou, voor de koormuziek van 'Athalie' met een vierde prijs in de afdeling muziek: een zilveren lier. Pothast had aan het concours deelgenomen op instigatie van zijn oudleerling Charles Beltjens, wiens gedicht 'Nox' al eerder door die instelling bekroond was. Pothasts vrienden richtten op 21 september in Echt, waar Ernest Menten vanaf 1885 pastoor was, een feestmaal aan en huldigden hem met een kostbaar geschenk: een met goud ingelegd ebbenhouten dirigeerstokje. Toen in Rolduc op 7 oktober (Bernards 66ste verjaardag) de

eerste koorrepetitie gehouden werd, bracht Alphons Ruyten het stokje plechtig de zaal binnen. De Franse onderscheiding en het ebbenhouten cadeau kregen in de kranten de nodige aandacht. Maar directeur Everts beperkte zich tot de vraag aan Pothast: ‘Wat is dat toch altijd in de kranten?’ Pothast: ‘Ik antwoordde dat ik er niets over gelezen had. Hij heeft niet eens gevraagd het cadeau te mogen zien.’ Hoewel nu in het genot van een staatspensioen, gaf Pothast in het schooljaar 1890-91 nog 13 lessen. Tevens was hij al enige tijd druk doende met zijn memoires (de *Autobiographie*, de *Autobiographie musicale* en de *Notices sur la famille Pothast*) en met het schrijven van aanvullingen op de *Kurze Chronik von Sittard*, die zijn oom Augustin Dunckel in 1823 had uitgegeven. Op 9 januari 1891 stelde Everts hem voor, zijn lestaak te reduceren tot 6 lessen (waarmee Pothast akkoord ging), maar ook om zich met een jaarlijkse toelage van 100 gulden terug te trekken bij zijn familie (hetgeen hij weigerde). Een tijdje later hoorde hij prefect Petrus de Bruyn in gezelschap zeggen: ‘Wat heeft Pothast hier eigenlijk nog te zoeken?’⁵³

Door griep geplaagd was Pothast in 1892 niet in staat te dirigeren tijdens het Veertigungebed, en ook bij de uitvoering van de Passie op Palmzondag moest Toni Schmitz hem vervangen. In augustus 1893 vierde Rolduc het 50-jarig bestaan als kleinseminarie van het bisdom Roermond en tevens het zilveren directeursfeest van Willem Everts. Die was inmiddels 65 jaar geworden en nam afscheid. Hij werd gefêteerd met een dramatisch gedicht in drie bedrijven van de hand van Alphons Ruyten met muziek van Bernard Pothast. Onze toondichter had toen in totaal 27.373¼ bladzijden muziek geschreven.⁵⁴

Emeritaat onder directeur Reinier Corten

Rolduc 1893-1898

De opvolger van Willem Everts was Reinier Corten (1844-1909). Waar Everts vooral bestuurder was, wist Corten te bezielen. Pothast heeft nog vijf jaar onder Cortens directie op Rolduc doorgebracht. Door Corten werd hij eindelijk met respect en achting behandeld. Maar zijn werkzame leven naderde het einde. In april 1894 deelde de directeur Pothast mee dat er, in verband met de afbouw van het Duits Instituut, voor hem na Pasen geen lessen meer waren, maar dat hij de school een dienst zou bewijzen als hij twee lessen bijbelse geschiedenis en één les aardrijkskunde zou willen geven aan de gecombineerde eerste twee klassen. Bernard ging met genoeg akkoord, maar moest het na drie lessen al opgeven; hij kon het rumoerige jonge volkje niet meer aan. Sinds 1845 had hij aan 1614 leerlingen lesgegeven. In augustus 1894 dirigeerde hij voor het laatst bij een prijsuitreiking.

In het nu volgende schooljaar trad hij niet meer op als ‘directeur de musique’ en evenmin als leraar. In de zomer van 1895 werd het Duits Instituut opgeheven.

Nog eenmaal was er feest. Op 7 oktober 1895, zijn 71ste verjaardag, herdacht Pothast dat hij 50 jaar geleden zijn eerste lessen gaf. Gezeten in zijn fauteuil uit ’45, even ook gehuld in zijn mantel van datzelfde jaar, ontving hij het lerarencorps op een glas wijn. ’s Avonds aan het diner werd hij door directeur Corten gefeliciteerd. En opnieuw constateerde hij droevig, dat geen enkele krant aandacht had besteed aan het evenement.⁵⁵

Aan zijn laatste jaren op Rolduc heeft Pothast weinig vreugde beleefd, al zullen niet alle nachten geweest zijn als die van 2 op 3 december 1895: ‘Ellendige nacht. Ik sta op om 1 uur: heb nog niet geslapen; om 2 uur: evenmin; kwart voor 3 en half 4: idem, nog zonder slaap; vervolgens tot kwart over 9: onbetekenende rust.’ In februari 1896 kreeg hij een nieuwe slaapkamer, waarin hij op een nacht in september onwel werd en viel. Op 18 juli 1898, de dag na de prijsuitreiking, verliet hij Rolduc, nadat Corten Pothasts portret, geschilderd door Van de Laar uit Maastricht, had opgehangen op no. 13, de directeurskamer.⁵⁶

Laatste levensjaren

Sittard 1898-1904

Pothast trok in Sittard in bij zijn drie zussen Sabine ('Sabinke'), Agnès ('Nèske') en Josephine ('Fing') in het pand Markt 32, dat heerroom Conrad in 1857 had gekocht en dat door de familie op 21 juli 1858 betrokken was. Inmiddels waren de dienstbode (Trineke Schreinemacher), oom Conrad en moeder Pothast gestorven. Het huis was door heerroom Conrad aan moeder Pothast vermaakt, die het op haar beurt testamentair aan zoon Bernard had nagelaten. Nog in 1898 vermaakte Bernard het aan zijn drie zussen.⁵⁷

Al gauw na zijn definitieve vestiging in het huis aan de Markt werd Pothast ziek, zó ziek dat hij niet eens in staat was op de dag van zijn gouden priesterfeest, vrijdag 23 september, de Mis te lezen. Maar de gebeurtenis ging niet onopgemerkt voorbij: donderdag gaf een delegatie uit Rolduc acte de présence en maandag kreeg hij bezoek van Ernest Menten en van **Henri Hellebrekers**. Nog groter was de vreugde die oudleerling Antoine Mähler hem bereidde: hij schonk Rolduc gebrandschilderde ramen voor de crypte en liet in het raam achter het hoofdaltaar de volgende inscriptie opnemen: 'In memoriam jubilaei sacerdotalis Dni B.A. Pothast, gratus alumnus Ant. Mähler' (Ter herinnering aan het priesterjubileum van de heer B.A. Pothast, de dankbare oudleerling Ant. Mähler).

Eind november arriveerde in Sittard Pothasts meubilair uit Rolduc. Enkele dagen eerder had hij uit Rome toestemming ontvangen voor het inrichten van een huiskapel. Op 20 december droeg hij er voor het eerst een Mis op.

Anna Beursgens-Schörgers (1888-1978), die enkele huizen verder woonde in de huidige lunchroom Schurgers, ook toen al een bakkerij, herinnerde zich de zussen Pothast en hun broer als 'trökgetrokke luuj'. De 'professor' was een flinke, oude man 'mit lang-witte krolhaore', die nooit een hoed maar altijd de bonnet (''t sjteekske') droeg. Bij slecht weer las hij de Mis thuis, maar anders steeds in de Basiliek ('de begiene-kirk'), aan het kleine altaar meteen na de ingang aan de rechterkant. Dat Mis-lezen deed Pothast in een hoog tempo ('e mèske van e good kerteir'). Met dit 'Pothas-mèske' trok hij 's zondags om 9 uur de nodige wat minder serieuze kerkgangsters. Als misdienaar waren vaak zijn buurjongens beschikbaar: Felix Rutten ('erg serieus') en Jules Rutten ('meer 'ne Zitterder jóng').

Ook Felix Rutten (1882-1971) heeft zijn herinneringen aan huize Pothast op schrift gesteld. Prachtig heeft hij ons de drie zusters getekend: Tant Nèske, een rank en teer vrouwtje, eenvoudig en tegelijk een dame met een ingeboren charme. Zij was vroeger onderwijzeres geweest in Aken en Fouron-le-Comte ('s-Gravenvoeren) en had bij het huwelijk van zus Thérèse in 1862 haar kostwinnerstaak als modiste overgenomen. Sabinke was de oudste, doof, daardoor misschien schuw geworden, een wereldvreemd type, ondanks een behoorlijke vorming in het pensionaat van de Ursulinen. Josephine, Bernards petekind, was de jongste: een kwebbelende kwezel, zich zeer bewust van haar waardigheid als zus van een Rolduc professor, 'een vijfde poot van de Heilige Stoel'. En naast die drie zussen hun broer, de professor: 'Hij zegende ze bij zijn komen en heengaan, als zijn zusters kuste hij ze, dankbaar en te goeder trouw.' Uiteraard had hij in het huis zijn eigen kamer, soberder en veel minder rommelig dan no. 2, geen boeken, het muziekpapier opgeborgen in een commode, een schrijftafel met ganzenveer en zandkoker, geen andere versiering aan de muur dan een grote gravure van Rolduc boven de schoorsteenmantel.

Op 24 januari 1903 stierf Sabine. Bernard was intussen hoogbejaard. Hij had nog steeds last van slapeloosheid. In de Kerstnacht van 1903 kon hij helemaal niet in slaap komen, voelde zich Eerste Kerstdag doodziek, niet in staat om ook maar één Mis te lezen: 'Triste fête de Noël.' Het werd hem teveel om de pen op te vatten.

Bernard Pothast overleed ‘zacht en kalm’ op zondag 13 maart 1904, ’s nachts om vier uur. De volgende dag werden op Rolduc te zijner intentie het Miserere en het De Profundis gebeden. Een goede vriend herdacht hem in de Maas- en Roerbode: ‘Met den dierbare overledene ... is een stuk geschiedenis van het oude Rolduc heengegaan. ... Een professor was hij die opgewekte les gaf in de overtuiging dat een gulle lach bij ’t jonge auditorium de aandacht verfrischt; een man van groote taalkennis, bij wien wegens de voortdoring van Belgische traditiën ’t Fransch op den voorgrond stond; een kroniekschrijver, die de annalen der oude abdij meende te moeten voortzetten, op zijn eigenaardige wijze; een musicus vooral, die eene lange reeks van jaren met altijd frisschen ijver niet slechts den dirigeerstaf zwaaide, maar met onmiskenbaar talent componeerde - voor zijn oud-Rolduc.’ De uitvaartdienst, waaraan 25 priesters deelnamen, vond plaats op 16 maart in de St.-Petruskerk te Sittard. Directeur Corten hield de lijkrede. Daarna werd het lichaam van Pothast ter aarde besteld op het kerkhof aan de Dominicanenwal.

De stoffelijke resten werden in 1964 geruimd en overgebracht naar een verzamelgraf op het kerkhof aan de Wehrerweg. Zijn grafsteen is verdwenen.

Pothast is vrijwel vergeten. Dat is niet terecht. Natuurlijk, hij was zelfingenomen, ijdel, tuk op aandacht voor zijn persoon en voor zijn prestaties. En het air van miskend genie dat hij soms aannam, wekte irritatie in zijn omgeving. Maar hij had grote muzikale talenten en heeft door zijn composities en muziekregie veel voor Rolduc en Limburg betekend. Met recht voelde hij zich onvoldoende gewaardeerd, zowel ten aanzien van zijn inzet als zijn muzikaal genie. Maar dit is vaak het lot van begaafde onderwijzsmensen die creativiteit en kunstzin belangrijker vinden dan kennis en nut. De faam van het negentiende-eeuwse Rolduc en het ‘Nachleben’ daarvan tot ver in onze eeuw is zonder Pothast evenwel ondenkbaar.

Als schrijver van bronnen die voor de Limburgse historie van belang zijn, verdient zijn werk meer aandacht dan tot nu toe het geval was. Als bijna vergeten componist heeft hij zonder meer recht op herwaardering.⁵⁸

Lou Spronck

NOTEN:

¹ *Autobiographie*: RAL, Archief Onderwijsinstellingen Rolduc, Gedeponeerde archieven en collecties, collectie Pothast no.51

Autobiographie musicale: collectie Pothast no.53

Notices biographiques sur la famille Pothast: collectie Pothast no.54. Deze familiechroniek is b.g.v. het 90-jarig bestaan van de Sittardse VVV uit het Frans vertaald door ‘mevrouw Hamers te Heerle’ en uitgegeven onder de titel *De familie Pothast te Sittard, door B.A. Pothast 1824-1904; een beschrijving van familieleden, werken denken en geloven in de vorige eeuw* (Sittard 1980). Hierna aangehaald als *Familie Pothast*.

A. Dunckel - B.A. Pothast, *Kurze Chronik von Sittard, von 900 ... bis in 1891* (Sittard 1891; herdruk VVV Sittard 1977).

Annales de Rolduc: Archief Onderwijsinstellingen Rolduc, Handschriften en documentaire verzamelingen, nos. 2063 en 2077.

² Marita Mathijssen, sprekend over negentiende-eeuwse brieven, in de NRC van vrijdag 29 januari 1999.

³ Annalist (ps. van A.J.M.H. van de Venne), Bernard Antoine Pothast, in: *Rolduc's Jaarboek* 6 (1926) 1-19.

⁴ G.Gronl, B.A. Pothast, *een Sittardse komponist, 150 jaar geleden geboren* (Sittard 1975). Volgens mededeling van de auteur geschreven in 1974 en gepubliceerd in 1975 in het parochieblad van de Sittardse St.Petruskerk.

⁵ Lou Spronck (archiefontoerzoek en teksten) - Mathieu Schlijper (interviews en productie), *Bernard Antoine Pothast, priester, leraar, componist op Rolduc; een biografie in woord en muziek* en *De Passie van Pothast*

(radioklankbeelden m.m.v. de tenor Peter Eykenboom, het Heerder Mannenkoor en het Sittardse Havo-koor, beide o.l.v. Jan Tobben, uitgezonden door de Regionale Omroep Zuid op 23 en 24 maart 1978).

⁶ Dr. Hans van Dijk, *Panorama van drie eeuwen muziek in Limburg* (Leeuwarden/Maastricht 1991) 80-93.

Dr. Hans van Dijk, ‘“Autobiographie musicale” van Bernard Antoine Pothast’, in: *Ontgonnen verleden* (Maastricht 1996) 166-176.

⁷ Lou Spronck, ‘Uit de “Autobiographie” van Bernard Antoine Pothast’, in: *Ad Oremus* (Sittard 1998) 125-132.

Lou Spronck, ‘De jeugd van Bernard Pothast, Sittard 1824-1839’, in: *Netwerken* (Sittard 1999) 146-157.

⁸ Uitvoering over zijn jeugd: Spronck 1999.

⁹ Prof.dr. C. de Clercq, ‘Het Luikse Rolduc en zijn leraren (1831-1843)’, in: *Rolduc’s Jaarboek* 37 (1957) 63-82

¹⁰ *Autobiographie*, 7, 11-18, 26.

Een artikel ter herdenking van Pierre Schrijen verscheen in *PSHAL* 24 (1887) 491-492.

¹¹ *Autobiographie*, 19; *Autobiographie musicale*, 3-7.

Voor Meyers (priester gewijd op 18 december 1841), Herman (priester gewijd op 16 augustus 1840), Mansion en Vanderrijst, zie: Professeur Charles de Clercq, *Rolduc. Son abbaye, ses religieux, son séminaire (1661-1860)* (Kerkrade 1975) 284, 289, 299, 300, 302, 311-312.

¹² *Autobiographie*, 2-3, 5, 13, 18-20.

¹³ De Clercq 1957, 85; De Clercq 1975, 283-284, 288; *Autobiographie*, 25.

¹⁴ *Autobiographie*, 32-34; *Autobiographie musicale*, 8-9, 12-13; *Annalist* 1926, 5

¹⁵ *Autobiographie*, 35-36.

¹⁶ *Autobiographie*, 1, 37, 44, 46, 53, 64, 67, 113; *Autobiographie musicale*, 87.

RAL, Archief Onderwijsinstellingen Rolduc, Archief van de directeur, no. 2111: *Tableau comparatif du nombre des élèves de Rolduc depuis le 1er mai 1843 jusque 1898*.

Régis de La Haye, *Inventaris van de archieven en de collecties van de onderwijsinstellingen van het ‘derde’ Rolduc (1699) 1843 - 1946 (1975)* (Maastricht 1998), Inleiding.

Autobiographie, 64: ‘Op een dag zegt Michel Neiss (uit Bonn, leerling van het Duits Instituut 1852-55) aan tafel tegen meneer Everts: Ik zou willen dat meneer Pothast nog klein was, heel klein. - Hoezo? - Dan kon ik met hem spelen.’

¹⁷ *Autobiographie*, 1, 37, 41.

¹⁸ *Autobiographie*, 38, 39a, 49.

¹⁹ *Autobiographie*, 44-47.

²⁰ Spronck 1998.

J.M.E. Vleeshouwers, ‘Lager onderwijs in de 19de eeuw in Sittard’, in: *Historisch Jaarboek voor het Land van Zwentibold* 10 (1989) 97-99: Eigenzinnig gedrag en op pedagogisch optreden van vader Pothast hadden de verhoudingen met zijn (school)omgeving in die periode ernstig verstoord.

²¹ *Autobiographie*, 53-55; Dr. Ferd. Sassen, ‘Rolduc van 1843 tot 1943, geschiedenis ener eeuw’, in: *Rolduc 1843-1943* (Kerkrade 1948) 50.

²² *Autobiographie*, 56-58; *Autobiographie musicale*, 21; *Annalist* 1926, 17-18.

RAL, collectie Pothast no. 52, *Autobiographie en abrégé*.

André Sanderbout, ‘Een Sittardsch trio in de tachtiger jaren’, in: *Het Zuiden*, 15 april 1916 (SHC Maastricht, signatuur 23326 A); H. Reighard, ‘Poets- en kachelverzorging te Rolduc op het einde der vorige eeuw’, in: *Rolduc’s Jaarboek* 5 (1925) 100.

²³ *Autobiographie*, 60, 63; *Familie Pothast*, 25-27; Vleeshouwers 1989, 99-100.

²⁴ *Autobiographie*, 60; *Annalist* 1926, 8.

²⁵ *Autobiographie*, 61; *Autobiographie musicale*, 16, 26, 31; *Annalist* 1926, 6-8.

Sassen 1948, 50, wijst erop dat Rolduc door de opening van het station Herzogenrath aan de spoorlijn Düsseldorf-Aken uit zijn isolement verlost werd. De opening van de spoorweg Sittard-Herzogenrath volgde pas in 1896.

Emile Coenders, *Herinnering* (Utrecht ca.1901) 138, tekent de sfeer van de Rolducse Kerstviering ca. 1865: ‘Maar, even vóór dit refrein, zweeg plotseling het harmonium, - alles zweeg, verwonderd, getroffen, ... en ... luister, ... daar uit de hoogte, ver, verre weg, als uit ’n mystieke schemering boven crypta, boven kerk en gebouwen en torens; als uit den strak-blauwen winterhemel buiten, ... daalt het neder op vleugelslag, op gelui van zilveren klokjes, aangeheven door teëre stemmetjes van engeltjes, het “Gloria, Gloria in excelsis Deo!”.’

²⁶ *Autobiographie*, 63; *Autobiographie musicale*, 37; B.A. Pothast, *Choix des chansons françaises, allemandes et néerlandaises à l’usage des étudiants* (Aken 1878, vierde druk) 26.

Voor biographica over Mgr. Henri Peters (1806-1855), zie: A. Jansen, *Oraison funèbre de Mgr. Henri Peters, prononcé le 27 novembre 1855* (Maastricht 1855); *Poésies Latines de feu Mgr. H.H.J. Peters ... précédées de sa biographie et de son oraison funèbre* (Maastricht 1856); H.W.H. E(verts), ‘Mgr. Henricus Hubertus Jacobus Peters’, in: *Rolduc’s Jaarboek* 8 (1928) 1-17; Ger Schmoock, ‘”Goeden nacht, Mijnheer President”’. Veertien

- brieven van Hendrik Hubert Jacques Peters, Regent te Rolduc, gericht tot Jan Baptist David te Leuven', in: *Miscellanea J. Gessler* (Deurne 1948) 1099-1123.
- ²⁷ *Autobiographie musicale*, 37, 46. Voor biographica over Ant. Jansen, zie: Sassen 1948, 51 noot 22.
- ²⁸ *Autobiographie*, 65-67, 151-152.
- ²⁹ *Autobiographie*, 57, 71, 75-79; *Familie Pothast*, 35, 37, 41.
- B.A.P(othast), *Allocution prononcée   la profession de la soeur Olive au couvent de J rusalem   Venraij, le 16 Décembre 1867* (7 blz., gehectografeerd; Stadsbibliotheek Maastricht, signatuur 4 E 31).
- Met de zusters Ursulinen hebben heeroom Conrad Dunckel en Bernard Pothast altijd nauwe relaties onderhouden; zie *Familie Pothast*, passim; *Kurze Chronik*, passim.
- P.A.M. Geurts schreef over 'De Horstenaren Pieter Slits (1822-1883) en Gerard Slits (1829-1888), leraren te Rolduc', in: *Horster Historiën* 2 (1988) 227-246.
- ³⁰ *Biographie musicale*, 38, 90.
- W.M.M. Diepenbrock, die in Rolduc studeerde van 1878 tot 1882, kende woorden en muziek van 'Les animaux' van buiten. Zie *Rolduc's Jaarboek* 5 (1925), 60.
- ³¹ *Autobiographie musicale*, 40, 50; *Annalist* 1926, 10-11
- P.A.M.Geurts, 'Een Limburgs volkslied uit 1857', in: *De Maasgouw* 110 (1991) 59-66.
- ³² *Autobiographie musicale*, 51-54.
- ³³ *Autobiographie musicale*, 56-57; *Annalist* 1926, 13; v.Dijk 1991, 88-90.
- Adriaan van Rooy, 'Kerkelijk leven', in: *Rolduc. Schetsen en herinneringen*, verzameld door H. van Rode (Amsterdam-Rotterdam 1916) 122: 'Daar is iets - qu'on me passe le mot - dramatisch in de wijze, waarop die uitvoering (van Pothasts Passie, L.S.) te Rolduc geschiedt, iets dat machtig ontroert, dat schokt en kil maakt door het schrill wisselen van milde droefheidsstemmingen en helle hatelijkheden.'
- Een prachtig portret van W.J. Hofdijk tekent Aegidius W. Timmerman in zijn memoires, *Tim's herinneringen*, bezorgd door Harry G.M. Prick (Amsterdam 1983).
- ³⁴ *Autobiographie*, 81; *Autobiographie musicale*, 62; *Annalist* 1926, 14.
- Hans van Dijk, 'Kerkmuziek in Maastricht gedurende de negentiende eeuw', in: *Magister Artium, onderwijs, kerk en kunst in Limburg* (Sittard 1992) 207.
- ³⁵ Biographica over W.Everts: *Autobiographie*, 84; Sassen 1948, 55 noot 36; J.M.L. Keuller, 'Levensbericht van Mgr. Dr. W. Everts', in: *Levensberichten der afgestorven medeleden van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden. Bijlagen tot de Handelingen van 1904-1905* (Leiden 1905) 115-120; *In memoriam mgr. dr. W. Everts ... teksten R. Corten en W. Everts* (Kerkrade z.j. [1900]); P. Geurts, *Gestalten en gedachten. Eerste deel* (tweede druk, Amsterdam 1924) 191-197; Harry G.M. Prick, 'De beeldvorming van Mgr. Dr. W. Everts, in: *Ontgonnen Verleden* (Maastricht 1966) 215-233.
- ³⁶ L. van Deyssel, *De kleine republiek*, met een nawoord door Harry G.M. Prick (Den Haag 1975) II, 33.
- Frans Erens, *Over Limburg*, bezorgd door Harry G. M. Prick m.m.v. Jan Notten en Lou Spronck (Nuth 1985) 83.
- ³⁷ *Autobiographie musicale*, 69; *Autobiographie*, 88, 92-95.
- ³⁸ *Autobiographie musicale*, 68, 70, 73; *Annalist* 1926, 15.
- ³⁹ *Autobiographie*, 81-83, 95, 100-101, 104-105.
- ⁴⁰ *Autobiographie*, 57, 101-103; v.Deyssel, *Kleine Republiek* II, 33.
- ⁴¹ *Autobiographie musicale*, 79.
- ⁴² *Autobiographie*, 154: (22 oktober 1890) '  mon retour   Rolduc, je mets la 1 re fois mon surtout pour aller au dîner'.
- ⁴³ *Annalist* 1926, 19; *Autobiographie*, 104.
- ⁴⁴ *Autobiographie*, 88-91, 94, 120, 128; *Autobiographie musicale*, 80, 85-86, 92-93.
- RAL, collectie Pothast no.52: *Autobiographie en abrégé*.
- ⁴⁵ *Autobiographie*, 103-104, 140.
- ⁴⁶ *Notices biographiques sur la famille Pothast*, 38, 61-64; *Autobiographie*, 82-83, 87, 110, 113-115.
- ⁴⁷ *Autobiographie musicale*, 81, 83-85, 87-88, 95; *Autobiographie*, 117; *Annalist* 1926, 16.
- Rolduc - Souvenir de la fête comm morative ... le 20 septembre 1881*, 13 (Stadsbibliotheek Maastricht, signatuur 69 G 27-o)
- ⁴⁸ *Autobiographie*, 121-127.
- ⁴⁹ *Autobiographie*, 126, 130; P.A.M. Geurts, 'Aanvulling op de iconografie van kasteel Ter Horst', in: *De Maasgouw* 104 (1985) 100-104.
- ⁵⁰ *Autobiographie*, 131-135.
- ⁵¹ *Autobiographie*, 138-141.
- ⁵² *Autobiographie*, 142.
- ⁵³ *Autobiographie*, 142, 159; *Autobiographie musicale*, 104-106; *Annalist* 1926, 18-19.
- RAL, collectie Pothast no. 52: *Autobiographie en abrégé*
- ⁵⁴ *Autobiographie musicale*, 109; *Annalist* 1926, 19.

Rolduc. Cinquantenaire de l'inauguration de l'établissement 1843-1893 = Vingt-cinquième anniversaire de la direction de Mgr. W. Everts 1868-1893. Pièces de circonstance. (Stadsbibliotheek Maastricht, signatuur 96 B 1-d)

Dr. R. Corten - A.H.M. Ruyten, *Rolduc in woord en beeld* (Rolduc 1902) 187.

⁵⁵ *Autobiographie*, 160-64; *Annalist* 1926, 19; Sassen 1948, 59-60.

Voor biografica over R. Corten, zie Sassen 1948, 59 noot 67.

⁵⁶ *Autobiographie*, 160-64, 165-166; *Annales de Rolduc*, 248; *Annalist* 1926, 19.

⁵⁷ Ook voor wat volgt:

Familie Pothast, 34-36, 39, 45-46, 52-53; *Autobiographie*, 167-171; *Kurze Chronik*, 131.

RAL, collectie Pothast no. 64; GA Sittard, Burgerlijke Stand, Overlijdens 1903 en 1904.

Felix Rutten, 'Figuren uit mijn verleden', in 'Limburgnummer' van *De Nieuwe Limburger*, mei 1963 (GA Sittard, Collectie Felix Rutten, ongedateerd krantenknipsel).

Felix Rutten, 'Pothast, einde van een geslacht' en 'Pothast, professor van Rolduc', in: *Limburg vandaag / Maasland* 3 (1971-1972) nr.2, 67-72, en nr.3, 61-63.

Interview met Anna Beursgens-Schörgers in klankbeeld Regionale Omroep Zuid van 23 maart 1978, zie hierboven noot 5.

RAL, Archief Onderwijsinstellingen Rolduc, Handschriften en documentaire verzamelingen, nr.2044 (Diarium): kronieknotities maart 1904; krantenknipsels: Maas- en Roerbode, 14 maart 1904, en *Limburger Koerier*, 17 maart 1904.

⁵⁸ De tekst van dit artikel werd kritisch doorgelezen door Piet Orbons, Mathieu Schlijper en Math Vleeshouwers. Met hun op- en aanmerkingen heb ik mijn voordeel gedaan. Ik zeg hun daarvoor van harte dank.

Aanvulling bij enkele noten:

noot 26:

Behalve de *Choix des chansons* (vierde druk, Aken 1878) [SB 126 I 50: in kaftje met opschrift in een kinderhand 'Andrée Bonhomme Zangboek' en op titelblad in potlood 'Jules Bonhomme de Maestricht 1882 No 142 (112?) à Rolduc']; ook een ex. in KU Brabant] noteerde ik nog:

Choix de cantiques à l'usage des élèves de Rolduc [SB Br LC 1875].

In de UvA (Universiteit van A'dam) bevinden zich *Choix de cantiques à une ou deux voix* [1881] en *Choix de motets à trois et à quatre voix* [1875]. UU (Universiteit Utrecht) bezit dezelfde boekjes in vroegere druk [1869].

noot 35:

Het *In memoriam mgr. dr. W.Everts* [1900] driemaal in SB Maastricht: Br. LC 2660, Br. C 3381, 145 G 27.